

100 dagen Trump: flexibiliteit in actie¹

Ruud Janssens

Sinds Franklin D. Roosevelt is het gebruikelijk om de eerste honderd dagen van een nieuwe president te evalueren. Trump stelde op meerder terreinen ingrijpend beleid voor. Over sommige onderwerpen, zoals Syrië en de NAVO, veranderde Trump echter weer radicaal van mening. Trump stelde: "I like to think of myself as a very flexible person." De vraag is wat de gevolgen zouden kunnen zijn van een constant veranderend beleid.

In zijn bestseller *The Art of the Deal* benadrukte Donald Trump dat het goed is om zoveel mogelijk opties te hebben. Hij stelde: "I also protect myself by being flexible. I never get too attached to one deal or one approach. For starters, I keep a lot of balls in the air, because most deals fall out, no matter how promising they seem at first. In addition, once I've made a deal, I always come up with at least a half dozen approaches to making it work, because anything can happen, even to the best-laid plans."² Afgelopen april herhaalde Trump die opvatting tijdens een persconferentie: "I don't have to have one specific way, and if the world changes, I go the same way, I don't change, well, I do change, and I am flexible, and I'm proud of that flexibility."

Die flexibiliteit bleek ook uit zijn eerdere opvattingen over politiek beleid. In zijn boeken *The America We Deserve* en *Great Again: How to Fix Our Crippled America* had Trump al aangegeven dat experts, zoals geopolitieke strategen, economen en diplomaten, er vaak naast zaten met hun analyse en dat gaf Trump het recht naar eigen idee te handelen. Maar zijn eigen ideeën waren niet zomaar ingevingen. Zoals Trump uitlegde baseerde hij zijn opvattingen ook op experts: "I've taken the same approach in refining my political agendas in the writing of this book. I've talked to people who seemed to have the right talent, energy, and ideas. I've read widely until I found authors who saw problems the way I do and proposed solutions that make sense." Om de turbulente eerste 100 dagen van Trump te begrijpen is het goed om deze warrige opvattingen van de president over beleid en beleidsadvies, genoemd flexibiliteit, voor ogen te houden, waarbij beleid makkelijk ingeruild kan worden voor een andere benadering en Trump naar politieke adviseurs zoekt, net zolang tot hij iemand vindt die zegt wat hem aanstaat.

Alternatieve realiteit en vertrouwen

Vanaf de inauguratie bleek dat Trump creatief omgaat met de realiteit, samengevat in de woorden van Trumps adviseur Kellyanne Conway: 'alternative facts'. Er is een aantal interessante aspecten aan deze creaties van een nieuwe realiteit door het Witte Huis. Ten eerste heeft Trump het graag over Trump, hij kan geen fouten erkennen en hij wenst geen excuses te maken. Ten tweede vindt Trump het heel belangrijk dat zijn legitimiteit als president erkend wordt, maar hij gedraagt zich nog steeds niet als een president. Na het lezen van een opvallend bericht vraagt hij niet aan bijvoorbeeld een inlichtingendienst of de informatie klopt. Sterker nog, zelfs als president ziet hij zichzelf als slachtoffer, niet alleen van de media, maar ook van het overheidsapparaat waarover hij zeggenschap heeft.

Woordvoerder Sean Spicer heeft over een “deep state” gesproken, waarin ambtenaren samenzweren tegen het beleid van de regering-Trump.

Behalve dat deze vervorming van de realiteit verwarring en meewarigheid opwekt, kan zij ook verstrekkende gevolgen hebben. De suggestie van Trump dat de Britse inlichtingendienst hem op verzoek van Obama afluisterde leidde tot verontwaardigde reacties in Londen. De samenwerking tussen Amerikaanse en Britse inlichtingendiensten (waarbij Canada, Australië en Nieuw-Zeeland eveneens zijn betrokken) dateert al uit de Tweede Wereldoorlog en was belangrijk tijdens de Koude Oorlog en nu in de strijd tegen het internationaal terrorisme. Trumps uitspraak zet die samenwerking onder druk.

Een andere consequentie is dat er geen vertrouwen is in het beleid van Trump. De maatregel dat er geen laptops of tablets op vluchten uit bepaalde steden in het Midden-Oosten en in Noord-Afrika in de cabine worden toegelaten leidde tot allerlei speculaties. De stelling was dat op deze wijze geen bom tot ontploffing kan worden gebracht. Maar de explosie in een vliegtuig boven Lockerbie was veroorzaakt door een bom in een laptop die zich in het vrachtruim bevond en zo’n scenario zou op deze wijze niet voorkomen worden. Sommige analisten veronderstelden dat de maatregel een straf was voor de subsidies die vliegtuigmaatschappijen zoals Emirates, Etihad Airways en Qatar Airways krijgen (Amerikaanse vliegtuigmaatschappijen kregen de maatregel niet opgelegd).³ Zolang de ware toedracht voor deze maatregel onduidelijk is en de regering-Trump gemakzuchtig omgaat met feiten, zullen dit soort bespiegelingen voortduren. Mochten de Verenigde Staten internationale samenwerking zoeken, dan komt nu nog nadrukkelijker de vraag aan de orde welk doel de bondgenoot uiteindelijk dient: een contributie aan internationale stabiliteit en vrede, het creëren van meer banen in de Verenigde Staten, of een bijdrage aan de zakelijke en presidentiële belangen van het Trump imperium?

Hoe uniek is Trump als president?

Om het beleid en de stijl van Trump beter te begrijpen vergelijken diverse analisten hem met andere presidenten. Aanhangers van Trump, zoals Steve Bannon en Newt Gingrich, zien een overeenkomst tussen hem en Andrew Jackson, omdat ze beiden populistisch zijn. Trumps afkeer van de media kent een parallel in Richard Nixon, net zoals zijn zorgen over het zogenaamde “lekken” van informatie door regeringsambtenaren. Trump gaat echter verder dan Nixon, aangezien hij op elk ministerie een “adviseur” heeft aangesteld die buiten de minister om rechtstreeks verslag doet aan het Witte Huis over de activiteiten op het departement.⁴ Net zoals Bill Clinton heeft Trump een nieuwe zorgverzekeringswet niet door het Congres weten te krijgen. Tegenstanders van Trump vergelijken hem met Warren G. Harding. Harding voerde immigrantenquota in, verlaagde de belastingen voor rijke Amerikanen, benoemde bevriende zakenlui in zijn kabinet en bleek uiteindelijk een zeer corrupte regering te hebben gevormd.

FDR en Trump: communicatie, rechters, en management

Om in de context van de 100 dagen te blijven vergelijk ik Trump met Franklin D. Roosevelt (FDR). Er zijn meerdere overeenkomsten tussen beide presidenten. Ze gebruikten nieuwe manieren om rechtstreeks met de Amerikaanse burgers te communiceren: FDR met zijn zogenaamde “fireside chats” op de radio en Trump met zijn tweets. FDR en Trump deden

hun best om meer banen te creëren — ofschoon er ook duidelijk verschillen zijn op dit punt. Tijdens de Depressie was bijna 25% van de Amerikaanse beroepsbevolking werkloos en nu is dat tussen de 4 en 5%. FDR zette allerlei overheidsprojecten op om mensen aan het werk te helpen. Trump richt zich op het bedrijfsleven. Hij wil dat bedrijven zich (weer) in de Verenigde Staten vestigen, zodat meer mensen een baan kunnen krijgen. Trump heft ook milieumaatregelen op om de kolenindustrie weer op poten te zetten. Tegelijkertijd doet Trump zijn best om de overheid en overheidsprogramma's zo klein mogelijk te maken of op te heffen.

Rusland speelde ook een belangrijke rol voor beide presidenten. FDR was de eerste Amerikaanse president die, na de Russische Revolutie, de Sovjet-Unie erkende en een ambassadeur naar Moskou stuurde. Vanaf 1941 speelde Rusland/de Sovjet-Unie een belangrijke rol als bondgenoot van de Geallieerden in de Tweede Wereldoorlog. Rusland speelt ook een prominente rol in het bestaan van president Trump. Op dit moment weten we nog niet welk strategisch doel Trump in deze relatie nastreeft, aangezien het Witte Huis geen open kaart wenst te spelen in allerlei onderzoeken van het Congres en de media over de rol van Rusland tijdens de campagne en na de overwinning van Trump.

Zowel Trump als FDR had problemen met rechters. Trump met zijn anti-inreisverbod van migranten uit zeven islamitische landen en FDR omdat het Hooggerechtshof een aantal van zijn maatregelen uit de *New Deal* weigerde toe te staan. FDR probeerde zelfs het aantal rechters in het Hooggerechtshof te verhogen zodat hij toch zijn zin zou kunnen krijgen (het zogenaamde "court packing"). Deze maatregel kwam niet door het Congres.

FDR en Trump leken ook een vergelijkbare stijl van management te hebben. FDR had de gewoonte om een probleem bij twee of drie beleidsmakers uit te zetten zodat hij het beste idee kon kiezen. De eerste 75 dagen van zijn presidentschap leek Trump het te waarderen dat er vier kampen in zijn Witte Huis waren: anti-establishment (onder andere zijn adviseur Steve Bannon), het Republikeinse establishment (zoals zijn *White House Chief of Staff* Reince Priebus), een Wall Street-groep (zoals Gary D. Cohn en Steven Mnuchin) en familie en vrienden (met onder andere Jared Kushner en Ivanka Trump). Na 75 dagen greep Trump in omdat de strijd tussen deze groepen zijn optreden als president overschaduwde.

Zowel FDR als Trump nam zijn minister van Buitenlandse Zaken niet erg serieus. FDR voerde zelf zijn buitenlands beleid en nam vaak zijn minister, Cordell Hull, niet mee naar internationale conferenties. Hij had Hull benoemd vanwege diens goede banden met het Congres. Trump lijkt Rex Tillerson, voormalig CEO van Exxon Mobile, vooral te hebben benoemd om het zakelijk aanzien van zijn regering te verhogen. Trump verrast Tillerson regelmatig met tweets over bondgenoten en mogelijke tegenstrevers. Tillerson schijnt ook niet te hebben geweten dat Trump het budget van zijn ministerie met eenderde kortte. Tillerson verdedigt die beslissing wel door te stellen dat je zo'n hoog budget voor Buitenlandse Zaken alleen maar nodig hebt als de internationale relaties hetzelfde blijven. Die observatie is verontrustend als tegelijkertijd het defensiebudget aanzienlijk wordt verhoogd.

FDR en Trump: daadkracht, wereldbeeld, en bondgenoten

Behalve de overeenkomsten, zijn ook de verschillen tussen FDR en Trump interessant. Ik beperk me hier tot daadkracht en wereldvisie. Ten eerste is er het verschil in daadkracht in de eerste 100 dagen. FDR kreeg 15 belangrijke wetten door het Congres, een uitzonderlijke prestatie. Daaronder vielen wetten om de banken te redden, steun te geven aan boeren, bijstand voor arme burgers, programma's om werk te creëren (onder andere door bossen te planten en de nationale parken op te knappen) en nieuwe regulering van de aandelenmarkt. Trump heeft nog geen van zijn wetsinitiatieven of budgetten door het Congres aangenomen gekregen (op dag 88). Trump heeft tot nu toe 23 *Executive Orders* uitgevaardigd, hetgeen een gemiddelde van 100 per jaar zou opleveren als hij in dit tempo doorgaat. FDR heeft veruit de meeste *Executive Orders* geschreven: 3.721 in 12 jaar, oftewel 207 gemiddeld per jaar. Trump houdt tot nu toe een iets hoger tempo aan dan Obama in zijn eerste 100 dagen. Obama vaardigde uiteindelijk gemiddeld 35 *Executive Orders* per jaar uit.⁵

Een ander belangrijk punt van verschil is de visie op de rol van Amerika in de wereld. FDR was ervan overtuigd dat internationale samenwerking nodig was om de vrede te bewaren. Hij zag de Tweede Wereldoorlog als een uitvloeisel van de slechte vredesonderhandelingen na de Eerste Wereldoorlog. Het gebrek aan internationale politieke samenwerking leidde tot nieuwe conflicten, evenals de economische tegenstellingen tussen diverse landen. Een voorbeeld van internationale economische problemen was het in 1930 door het Amerikaanse Congres ingevoerde *Smoot-Hawley Tariff*, waardoor er op bijna 900 producten een extra importbelasting werd geheven. Het was de bedoeling om de Amerikaanse binnenlandse markt te beschermen, maar het gevolg was vooral een bijdrage aan een achteruitgang van de internationale handel en diens gevolge economische problemen voor diverse landen, zoals bijvoorbeeld Japan dat in één klap zijn hele zijde-export zag instorten. Japanse militaristen gebruikten economische uitsluiting tijdens de Depressie als excuus om grondstoffen- en afzetgebieden in Azië te veroveren. Toen FDR en Churchill tijdens de Tweede Wereldoorlog het Atlantisch Handvest tekenden benadrukten zij daarin internationale politieke en economische samenwerking, hetgeen later leidde tot het streven naar internationale vrijhandel en instituties zoals de Verenigde Naties, het Internationaal Monetair Fonds en de Wereldbank.

Trump heeft een heel andere wereldvisie dan FDR. Trump benadrukt de handelsbalans tussen landen en wil nieuwe handelsverdragen waarmee Amerika een positieve balans krijgt. Hij dreigt met importheffingen als andere landen of bedrijven niet meewerken. Trump wil dat industrieën en de bijbehorende banen terugkeren naar de Verenigde Staten (Trump lijkt het comparatief voordeel in internationale handel te ontkennen, terwijl hij het zelf wel gebruikt heeft door bijvoorbeeld producten uit zijn kledinglijn in lagelonenlanden als China en Bangladesh te laten maken). Hij vreest daarbij blijkbaar niet de gevolgen van een internationale handelsoorlog.

Trump wil tevens het defensiebudget met 10% verhogen om via militaire macht te imponeren (alsof Vietnam, Afghanistan en Irak niet hebben laten zien dat er beperkingen zijn aan militair machtsvertoon; de Verenigde Staten zijn nu al het land dat veruit het meeste aan defensie uitgeeft). Trump wil minder geld besteden aan activiteiten van de Verenigde Naties (VN). In zijn bergroting stopt Trump met betalingen voor VN-initiatieven tegen klimaatsverandering, betaalt hij maximaal 25% van de kosten van VN-vredesoperaties en vermindert hij de algemene Amerikaanse bijdrage aan de VN. Bondgenootschappen zijn alleen van waarde als andere landen een voldoende bijdrage leveren — waarbij de indruk

bestaat dat Trump niet helemaal weet hoe een bondgenootschap werkt. Met betrekking tot de NAVO (en de Amerikaanse aanwezigheid in Japan en Zuid-Korea) merkt Trump op dat andere landen te weinig bijdragen aan de samenwerking; hij dreigt met consequenties als dat niet verandert. Trump verwacht dat de Europese bondgenoten geld overmaken naar de NAVO en de Verenigde Staten. Volgens *The Times* heeft Trump zelfs een uitgeprinte rekening aan Duitse bondskanselier Angela Merkel overhandigd voor 374 miljard dollar aan achterstallige betalingen.⁶ De NAVO-bondgenoten hebben afgesproken dat ieder land ernaar streeft om 2% van het Bruto Nationaal Product aan Defensie te besteden, hetgeen de meeste Europese landen (waaronder Nederland) niet halen. Het is de bedoeling dat landen dat geld uitgeven aan hun eigen defensie en niet aan de NAVO of andere bondgenoten.

Het internationale beleid van FDR is de basis geweest van het Amerikaanse buitenlands beleid sinds 1945. Trump lijkt de eerste president te zijn die dat radicaal wil veranderen. Op basis van de maatregelen, uitingen en het overheidsbudget in deze eerste 100 dagen lijkt Trumps idee van "America First" te leiden tot een verdere nadruk op militaire dominantie, militaire samenwerking alleen als andere landen meer bijdragen dan nu, en economische relaties waarbij de Verenigde Staten een positief saldo op de handelsbalans krijgen. Trump lijkt confrontaties niet uit de weg te gaan, of zelfs te zoeken, of dat nu China (over Taiwan of Noord-Korea) of het Verenigd Koninkrijk (over het af luisteren van Trump Tower) betreft. Inzake China is Trump echter teruggekomen op zijn weigering om het één-Chinabeleid te continueren (het Amerikaanse beleid sinds Nixon om Communistisch China te erkennen en daarmee niet Taiwan als zelfstandig China. Taiwan krijgt wel steun van het Congres en ontvangt regelmatig militaire steun van de Amerikanen). Volgens NPR-verslaggevers gaf Trump toe aan de Chinese regering, omdat de Chinezen hem het handelsmerk op de naam "Trump" in China hebben geschonken.⁷

Is Trump revolutionair?

Op een aantal terreinen stelt Trump baanbrekend beleid voor. Hij wil op alle ministeries bezuinigen, met uitzondering van Defensie. De zwaarst getroffen beleidsterreinen zijn Milieu, Buitenlandse Zaken en Ontwikkelingshulp, waar 30% minder geld naar toe gaat. Uiteindelijk wordt het overheidstekort met slechts 1,2% verminderd.⁸ Enerzijds zouden investeringen op het gebied van defensie, de muur aan de grens met Mexico en de infrastructuur voor meer werkgelegenheid kunnen zorgen. Anderzijds leiden de voorgestelde bezuinigingen tot kortingen op voedsel- en medische hulp voor de armste Amerikanen en de afschaffing van bijna twintig overheidsinstellingen, waaronder de National Endowments for the Humanities en the Arts. De populaire astronoom Neil deGrasse Tyson rekende uit dat het afschaffen van deze organisaties net zoveel geld oplevert als Defensie in 4 uur en 23 minuten uitgeeft. Als Trump revolutionair is, dan is hij niet zozeer vernieuwend, maar vernielend.

Doelgericht of impulsief?

In de Amerikaanse media is de discussie gaande over het vervolg van Trumps presidentschap. Journalist James Hohmann denkt dat de hoogste prioriteit voor Trump het terugdringen van de rol van de overheid is ("Big Government", volgens conservatieve Republikeinen). Hij kan dat plan succesvol uitvoeren zonder interventie van Congres of

Hooggerechtshof. Hij heeft ministers aangesteld die kritisch zijn op hun eigen departement. Scott Pruitt, bijvoorbeeld, heeft als minister van Justitie van Oklahoma processen gevoerd tegen de milieumaatregelen van de Environmental Protection Agency en is nu de directeur van die organisatie. Als kandidaat voor het presidentschap stelde Rick Perry voor het ministerie van Energie op te heffen en nu is hij er de baas over. Trump heeft wel zijn kabinet rond, maar tegelijkertijd nog nauwelijks het niveau ambtenaren daaronder benoemd, die veel van het werk uitvoeren. Van die 553 posities heeft hij er pas 20 ingevuld en voor 497 nog geen kandidaat geselecteerd. Op die manier blokkeert hij het functioneren van vele ministeries. De schoonzoon van Trump, Jared Kushner, gaat een interventieteam leiden waarin zakenlui oplossingen uit het bedrijfsleven gaan toepassen op problemen in de overheid. Het valt te betwijfelen of Kushner succesvol zal zijn, omdat hij ook nog als taken heeft te onderhandelen met Mexico en vrede te brengen in het Midden-Oosten. De grootste uitdaging is dat niemand in Trumps Witte Huis gelooft dat de overheid een rol hoort te hebben in de samenleving (met als uitzondering Defensie) en het is moeilijk om een instelling efficiënter te maken als je aan de bestaansgrond van het instituut twijfelt.⁹

Trump bestuurt vooral door via *Executive Orders* allerlei overheidsmaatregelen op te heffen (betreffende gezondheidszorg, milieu, arbeidsregulatie en initiatieven voor internationale vrijhandel zoals TTIP en TPP). Als met name het Congres het moeilijk maakt voor Trump om zijn beleid erdoor te krijgen, dan zou Trump zich meer op buitenlands beleid kunnen gaan richten, omdat hij op dat terrein minder afhankelijk is van het Congres (dat moet instemmen met budgetmaatregelen).

Journalist Dana Milbank wijst er op dat Trump ondanks zijn verkiezingsbeloftes geen plannen heeft. Nu Trump president is, bleek het mislukte beleid voor vervanging van Obamacare te komen van de leider van de Republikeinen in het Huis van Afgevaardigden, Paul Ryan. Het plan om ISIS te verslaan moeten militairen in het Pentagon nu gaan bedenken. Trump beloofde om moslimimmigranten tegen te houden, om zodoende terroristische aanslagen te voorkomen. Rechtbanken hebben al twee versies van die wetgeving afgekeurd omdat die ongrondwettelijk waren. Trump heeft beloofd om de overheidsschuld weg te werken en om de belastingen te herzien. Daar zijn ook nog geen beleidsvoorstellen voor.

Het optreden van Trump naar aanleiding van de aanval met chemische wapens op burgers in Syrië past in dit beeld van een gebrek aan plannen. In 2013, na een eerdere dergelijke aanval, had Trump via twitter Obama aangeraden niet in te grijpen. Tijdens de verkiezingscampagne sprak Trump over een "America First"-beleid, waarbij alleen als er nationale belangen in het geding waren de Verenigde Staten elders in de wereld moeten ingrijpen. Trump stelde ook dat als Amerikanen Hillary Clinton tot president kozen, zij door ingrijpen in Syrië de Derde Wereldoorlog zou inluiden. Tillerson stelde recentelijk dat de Syrische bevolking over de toekomst van president Assad moet beslissen. Volgens *The Washington Post* zetten vooral de televisiebeelden en de foto's van de slachtoffers, met name de kinderen, Trump aan tot actie.¹⁰

Het bombardement van het vliegveld van de Syrische luchtmacht leidde tot allerlei vragen en speculaties. De aanval met kruisraketten was een vergeldingsactie. Als het uiteindelijke doel het voorkomen van gebruik van chemische wapens is, is een dergelijke strafmaatregel dan de juiste methode? Waarom wordt Assad niet persoonlijk aansprakelijk gesteld voor

een misdaad tegen de mensheid en laat de regering Trump hem zitten? Het is duidelijk dat de situatie in Syrië ingewikkeld is, ook al door de aanwezigheid van Rusland en de betrokkenheid van Iran. Is een bombardement van een vliegveld, na Rusland te hebben gewaarschuwd, geen gemakzuchtige actie, een leeg gebaar? Als Trump zo bezorgd is over “beautiful babies” in Syrië, waarom laat hij dan geen Syrische vluchtelingen toe in de Verenigde Staten? Het Congres heeft het recht om oorlog te verklaren, niet de president. Zowel Obama als Trump ondernam militaire acties in Syrië op basis van de toestemming van het Congres om ISIS aan te pakken. Had Trump toestemming nodig van het Congres voor deze actie tegen het regime van Assad? Kwam Trump in actie in Syrië, omdat hij tegelijkertijd de president van China Xi Jinping op bezoek had en hij Xi de indruk wilde geven dat hij ook bereid is om in te grijpen in Noord-Korea (een moeilijker probleem) als China niet in dat land intervenueert? Of is Trumps optreden nog cynischer? *Washington Post*-columniste Anne Applebaum wees op een tweet van Trump uit 2012, waarin hij voorspelde dat Obama een luchtaanval op Libië of Iran zou laten uitvoeren omdat hij zo laag stond in opiniepeilingen naar zijn populariteit (Trump staat heel laag in die peilingen).¹¹ Conway verklaarde dat de wereld nu had gezien dat de “... United States commander in chief [is] also a father and grandfather”. Dat is mooi, maar het zou een geruststellender gedachte zijn als de Amerikaanse president niet impulsief handelde en meer langetermijnplanning heeft en zich daar ook aan houdt.

Tegenbewegingen

Op het gebied van internationale betrekkingen waren diverse spookbeelden rond als gevolg van het optreden van Trump. Sommige analisten vrezen het einde van het NAVO-bondgenootschap of misschien zelfs de Europese Unie, anderen waarschuwen voor de gevolgen van een internationale handelsoorlog en dientengevolge een economische crisis, en weer anderen zien de machtsbalans in de wereld definitief verschuiven van het Westen naar Oost-Azië, met de mogelijke dreiging in die regio van een oorlog rond óf Noord-Korea, óf de Zuid-Chinese Zee (en de diverse claims op de eilandengroepen aldaar). Het is maar de vraag of Trumps ideeën over internationale betrekkingen zulke verstrekkende gevolgen hebben als sommige analisten vrezen. Weliswaar speelt de economische en militaire macht van de Verenigde Staten een prominente rol in de internationale handel en militaire machtsbalans, maar er zijn nu ook al tegenbewegingen te zien. President Xi hield onlangs tijdens het Wereld Economisch Forum in Davos een pleidooi voor internationale vrijhandel. Nadat Trump het Duitse BMW had bedreigd met een 35%-importbelasting en voordat Merkel het Witte Huis bezocht, had ze al contact met Xi over vrijhandel en open markten.¹² Nu de vrijhandelsverdragen met de Verenigde Staten niet doorgaan, is de Europese Unie met China en met Japan aan het onderhandelen over een dergelijk verdrag. Als de Verenigde Staten niet meer de stabiliserende factor in de internationale politiek vormen, kan dat tot conflicten leiden, maar het is ook mogelijk dat andere landen eerder bereid zijn samen te werken om dergelijke stabiliteit te creëren. De steun van individuele burgers voor internationale Non-Gouvernementele Organisaties (NGO's) op gebieden als milieu en vluchtelingen zou ook kunnen toenemen.

Trump maakt zich overigens voorlopig geen zorgen over het succes van zijn presidentschap. Zoals hij zei in een interview met het blad *Time*: “Hey look, in the meantime, I guess, I can't be doing so badly, because I'm president, and you're not.”¹³

Prof. dr. Ruud Janssens is hoogleraar Amerikanistiek aan de Universiteit van Amsterdam.

¹ Vanwege de deadline is het stuk geschreven na 88 dagen Trump als president. Ik probeer in dit stuk de hoofdlijnen van het beleid van Trump vast te stellen, maar Trump zorgt bijna dagelijks voor nieuwe incidenten en initiatieven waarvan ik de meest recente noodgedwongen heb gemist. Met dank aan Eduard van de Bilt en Charlotte Hille voor hun ideeën na het lezen van een eerste versie van dit stuk en aan George Blaustein voor de discussie over president Trump.

² Donald Trump with Tony Schwartz, *The Art of the Deal* (New York: Ballantine Books, 1987), 50.

³ Abraham Newman & Henry Farrell, 'Trump won't allow you to use iPads or laptops on certain airlines. Here's why', *The Washington Post*, 21 maart 2017 en James Fallows, 'Trump's credibility crisis arrives', *The Atlantic*, 21 maart 2017.

⁴ Lisa Rein & Juliet Eilperin, 'White House installs political aides at Cabinet agencies to be Trump's eyes and ears', *The Washington Post*, 19 maart 2017, www.washingtonpost.com.

⁵ Zie 'The American President Project' op www.presidency.ucsb.edu/data/orders.php en www.presidency.ucsb.edu/trump_in_action_020217.php.

⁶ Bojan Pancevski, 'Germany slams "intimidating" £300bn White House bill', *The Times*, 26 maart 2017, www.thetimes.co.uk. Volgens het Witte Huis heeft Trump geen rekening aan Merkel gegeven. Zie Sonam Sheth, 'White House shoots down German officials' claim that Trump gave Merkel a \$374 billion bill to pay for NATO', *Business Insider*, 27 maart 2017, www.businessinsider.nl.

⁷ Jackie Northam, 'China Grants Trump A Valuable Trademark Registration', NPR, 16 februari 2017, www.npr.org, en Marilyn Geeax, 'China OKs 38 Trump Trademarks; Critics Say It Violates Emoluments Clause', NPR, 8 maart 2017, www.npr.org.

⁸ Alicia Parlapiano & Gregor Aisch, 'Who Wins and Loses in Trump's Proposed Budget', *The New York Times*, 16 maart 2017, www.nytimes.com.

⁹ Ronald A. Klain, 'Kushner and Bannon have opposite missions. Which one will win?', *The Washington Post*, 29 maart 2017, www.washingtonpost.com.

¹⁰ Ashley Parker, David Nakamura & Dan Lamothe, "'Horrible" pictures of suffering moved Trump to action on Syria', *The Washington Post*, 7 april 2017, www.washingtonpost.com.

¹¹ Anne Applebaum, 'Trump's strike against Syria doesn't change the narrative', *The Washington Post*, 9 april 2017, www.washingtonpost.com.

¹² Anthony Faiola, 'Trump wants to rewrite the trade landscape. But a united China and Germany may have other ideas', *The Washington Post*, 17 maart 2017, www.washingtonpost.com.

¹³ TIME Staff, 'Read President Trump's Interview with TIME on Truth and Falsehoods', *Time*, 23 maart 2017, <http://time.com>.